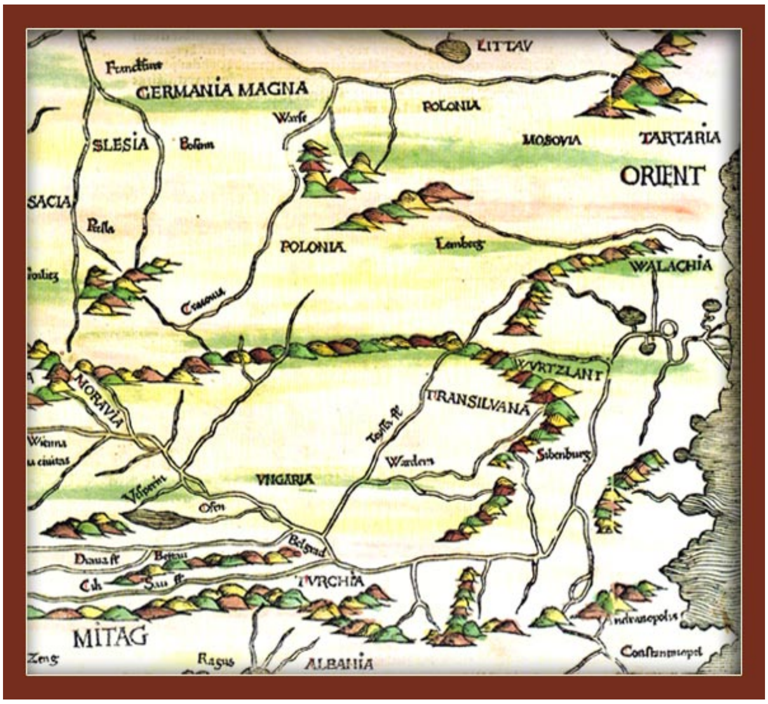

Constantin MĂLINAŞ

FIORII DACISMULUI ÎN ŞCOALA ARDELEANĂ

În pofida imaginii compacte, pe care o sugerează entitatea Şcolii Ardelene, această mişcare nu a fost deloc atât de omogenă în dinamica ei, precât a lăsat să se vadă în special istoriografia materialist-dialectică a trecutului regim, care a restrâns la maximum imaginea mişcării, concentrând-o mai mult pe paradigmele istorică şi filologică, dar chiar şi pe acestea scuturându-le de diversitatea lor reală, ignorând mai ales suportul ei teologic, care în fond a existat.

Se motivează acum, când se pot recupera toate faţetele mişcării, să se vadă din nou atât etapele ei, cât şi structura ideatică a acestei mişcări, care nu a avut nici un document programatic explicit, dar a fost exemplară în voinţa şi solidaritatea agenţilor ei pe graficul unor idei dominante, construind în primul rând opere şi autori, care au condus la modelul de cărturar al Şcolii Ardelene, care umbla cu candela şi acţiona cu cartea, dând lumina dragostei şi cunoaşterii de neam, pentru emanciparea şi ridicarea acestuia la pilda şi nivelul strămoşilor romani.

Se motivează astfel o nouă antologie de texte şi de acţiune practică, de figuri mai mari, sau mai mici, care să arate că mişcarea aceasta nu a fost formală, ci s-a scurs în popor, a avut efecte. Se motivează în primul rând căutarea pentru lărgirea bazei documentare a mişcării, care e săracă, pentru a sprijini exegeza cu surse noi de informare, cât şi recitirea cu ochi liberi a surselor primare şi a bibliografiei stufoase în chestiune.

Se pot astfel dezvălui argumente, pentru a înţelege mişcarea dramatică a ideilor şi sentimentelor acelor cărturari exemplari, cărunţi întru iubirea de neam, ce au visat idei pure într-un imperiu atât de impur, trăind cu intensitate confruntări de conştiinţă, despre care ne-au lăsat prea puţine mărturisiri directe, dar care se pot desluşi din mişcarea istoriografică a epocii. Astfel în raport cu dorinţa lor legitimă de ordine, voind a obţine pentru români drepturi politice prin dezvăluirea descendenţei lor pure din prestigioasa viţă romană, una din problemele cu care s-au confruntat este aceea a continuităţii daco-geţilor şi, în ansamblu, se poate evalua că într-o istorie a mentalităţilor la români, se va putea înregistra starea de simpatie faţă de daci tocmai datorită scrierilor istorice ale corifeilor Şcolii Ardelene: Samuil Micu şi Petru Maior, dar mai ales Gheorghe Şincai şi Ion Budai-Deleanu. Într-adevăr, în construirea axiologică a romanităţii noastre survine mereu în scrierile lor numele Daciei şi faptele eroice ale autohtonilor, care apar ca

suport cronologic şi precedent geografic al latinității românilor, fiind de regulă relatate cu simpatie în pasaje, dintre care doar al lui Maior din Istoria de la 1812 este peiorativ: **„Tocmai de s-ar fi căsătorit sau mestecat dintr-înşii cu muieri dace, totuşi romani ar fi rămas, iar nu alt neam s-ar fi făcut cu aceia”.**

Observăm că nici Maior nu respinge aici conviețuirea daco-romană şi că, pe de altă parte, accentul polemic suscitat i l-a smuls Engel, care i-a acuzat pe români că ar fi: **„corcituri din bărbați romani şi din muieri dace”,** ceea ce lăsând la o parte intenția defăimătoare a expresiei istoriografului sas, corespundea în fond adevărului istoric. Credem că în epocă acest adevăr a fost un bun comun, a circulat, a avut adepți şi a fost bine cunoscut reprezentanților Şcolii Ardelene, dintre care unii şi-au deschis sistemul de gândire istorică pentru a-l cuprinde, într-o măsură sau alta, dar nu pentru piedestal, ci într-un raport cel mult subaltern față de latinism.

La aceasta se cere o precizare. Frecvența Daciei şi a dacilor în scrierile Şcolii Ardelene este şi o urmare a puternicei tradiții istorice, durate încă de la porțile Evului Mediu, de anticipare a numelor de țări şi popoare, produs în erudiția de bibliotecă şi care adesea nu însemna nimic, decât filiații fanteziste, din dorința de a da unui neam sau unei familii (a Corvineştilor, de pildă!) o descendență augustă.

Botezată întru latinism, Şcoala Ardeleană a purtat în linişte sarcina dacismului, precum femeile acelea ”îngrecate”, aflându-şi naşul tardiv în exclamația retorică a lui B. P. Haşdeu **„Pierit-au dacii?”**, din **„Foița de istorie şi literatură”**, Iaşi, 1860, apoi din serialul **„Cine au fost dacii?”,** publicat de revista **”Familia”**, la 1868, cu care dacismul eclozează ca un curent cultural la vedere.

În măsura în care în Şcoala Ardeleană, consemnarea Daciei şi a dacilor e urmarea acelei tradiții europene, pozițiile lui Micu, Maior, Şincai, sau chiar I. Budai Deleanu coincid în nota, că la ei clişeul istoriografic nu are efect procustian, ci se suprapune obiectului, e adecvat şi rostit în termeni proprii, care, cum vom vedea ceva mai încolo, au stârnit o rezonanță şi mai accentuată, de lectură, în mediul cititorilor, favorabilă echilibrării dublei participări în etnogeneza românilor. În măsura în care ei depăşesc tradiția istorică şi adâncesc procesul de naştere a poporului român, între ei apar o serie de deosebiri, dintre care cele privind atitudinea față de daci sunt tot mai pronunțate, de la Micu, unde dacismul e inexistent, Maior, care polemizează, Şincai, în a cărui **Cronică** sunt numeroase pasaje ce vizează dacismul, la Ion Budai Deleanu, care are o concepție dacistă certă, complementară celei latiniste.

Pasajele daciste din primul volum al Cronicii lui Şincai au fost prima dată amplu evidențiate în unitatea lor şi analizate cu discernământul necesar de către Ion Lungu **(„Şcoala Ardeleană”**, Bucureşti, 1977). Aceste pasaje țin de tradiția istorică, atunci când Şincai îl numeşte pe Vlad Dracul **„prințul Dachilor”**, când Ioan de Hunedoara fuge de turci **„prin Dachia”** şi tot el apoi: **„s-au dus în Dachia (sau Valachia) şi pe Dan IV l-au făcut povățuitoriu țerei şi au poruncit ca Dachii să asculte de dânsul”.** Dar ele depăşesc tradiția istorică, acolo unde Şincai, mai deconectat, reflectă adiacent asupra unor elemente de continuitate dacă, sesizabile fie în procesele istorice, fie în însăşi realitatea prezentă a românilor. Precum din prima categorie**: „Vlahii, carii tot o limbă au cu dachii, nici se deosebesc de dachii cei ce lăcuesc lângă Dunăre”.**

Ion Lungu disociază exact că Micu, Maior şi Şincai l-au urmat pe Dimitrie Cantemir, purist, şi nu pe stolnicul Constantin Cantacuzino, ale căror opere le-au cunoscut, dar aceasta nu-l împiedică pe Şincai: **„care dispunea de o informație istorică mai bogată şi multilaterală, să fie mai puțin ferm şi consecvent în fața unor argumente , care vin în contradicție cu această poziție, cu atât mai relevante, cu cât implică**

şi propriile observaţii, formulate în legătură cu solii dacilor la Roma, după războiul din 101-102”.

Şincai s-a convins la Roma, că dacii ciopliţi în marmură de sculptori romani au un port: **„tocmai cum iaste portul românilor celor ce lăcuiesc pre lângă Sibiu”**, ceea ce, arată I. Lungu, însemna în fapt: **„o recunoaştere implicită a continuităţii daco-getice în Dachia şi după cucerirea şi colonizare romană”** şi însemna continuitate până la zi, sesizată de Şincai prin observaţie directă asupra naturii, cu greutatea pe care observaţia şi bunul simţ le ocupau în gramatica iluminismului. Felul în care enumeră triburile dacilor liberi, printre triburile germanice şi scitice, care atacau provincia, ca şi faptul că, afirmă istoricul , Traian a pus impozite grele pe daci, pentru a-i pedepsi **„pentru cele mai multe rebelii ale lor”,** concură de asemenea la ceea ce Ion Lungu delimitează a fi contribuţia pozitivă a învăţatului român în problema primei continuităţi, daco-getice. Cunoscută fiind densitatea discursului cronicăresc, unde în puţine cuvinte se încifrează o aprofundată meditaţie istorică, asemenea pasaje nu pot fi rodul întâmplării şi scăpării, ci al unei cumpănite gândiri a cronicarului, care avea în minte mai mult, decât lasă să curgă prin pană. Din punct de vedere bibliografic s-a cunoscut în sfera Şcolii Ardelene, că în hărţile, manuscrisele şi cărţile Europei se afla trecută ideea continuităţii dacilor în valahi, precum s-au cunoscut şi texte pur şi simplu eronate, sau altele tendenţioase, la adrese etnogenezei românilor. Probabil filiera prin care au parvenit informaţiile daciste şi modul polemic în care erau reproduse de adversarii românilor, ca şi lipsa lor de eficienţă politică şi ideologică în lupta pentru drepturi şi demnitate naţională, a decis surclasarea lor de către latinism.

În ceea ce-l priveşte pe I. Budai Deleanu, lucrurile s-au clarificat. Dacă în 1966 Ion Gheţie afirma, sintetizând stadiul exegezei Şcolii Ardelene: **„E aproape cu neputinţă să întâlnim o singură excepţie de la afirmaţia unanimă a originii romane pure a poporului românesc. Convingerea aceasta este împărtăşită fără rezerve şi de Budai-Deleanu”** (în „Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu”, Bucureşti, Editura Academiei, p. 29); în schimb pe baza volumului de **Scrieri inedite***,* îngrijit de regretatul profesor Iosif Pervain, se poate documenta că exilatul de la Lwow a fost cel mai avansat în dacism dintre reprezentanţii Şcolii Ardelene. El a urmărit numai adevărul istoric, s-a ferit, deşi nu total, de simplificări istoriografice din necesităţi polemice, absolut fireşti şi nobile în intenţie şi astfel a aproximat cel mai aproape de adevăr în acea perioadă rolul dacilor şi romanilor în etnogeneză: prin amestec, prin convieţuire, prin comerţul de toate zilele, cum se exprimă. **El a resimţit că o continuitate (a populaţiei daco-române în Dacia) nu poate fi afirmată cu destulă şansă prin argumente logice, atunci când se bazează pe o discontinuitate la temelia ei (a daco-geţilor în propria ţară).** Erudiţia, precum şi critica „Istoriei” lui Maior i-a permis să-şi dea seama că nu se poate cere cititorului să-şi aplice bunul simţ logic în două feluri, atât de diferite de la o pagină de istorie la alta. Intuind necesitatea unităţii istoriei românilor, el a căutat să adâncească preocupările exegetice ale Şcolii Ardelene, să treacă dincolo de Dacia Traiană, dar nu înspre istoria Romei antice, ci a Daciei, să vină de demult, să lumineze spaţiul de etnogeneză şi din cele mai vechi timpuri şi să arate acea prezenţă umană fără întrerupere, pe care Dacia Traiană să se aşeze natural.

Se cuvine să aducem în atenţie cazul „**Cronicii de la Nürnberg ”(1493),** în care apar pentru prima dată în tipar latin şi german, pasaje daciste, precum citim: **„Regiunea Transilvaniei este aşezată dincolo de Dunăre. A fost locuită odinioară de daci, popoare viteze şi vestite prin multele înfrângeri ale romanilor…”**, respectiv mai încolo găsim, despre Muntenia: **„Acest pământ a fost locuit odinioară de geţi, care l-au pus pe fugă ruşinoasă pe Darius, fiul lui Histaspe şi au pricinuit multe înfrângeri Traciei. În cele din urmă au fost subjugaţi şi zdrobiţi de forţele romane. Şi a fost dusă acolo o colonie de romani, ca să-i ţină în frâu pe Daci, sub**

conducerea unei oarecare Flaccus, după care a fost numită Flacchia. Apoi după o lungă bucată de timp, alterându-se numele, cum se întâmplă, a fost numită Valachia şi în loc de flacci, locuitorii au fost numiți valahi”.

De unde ştia autorul german, Doctor **Hartmannus Schedel,** acestea? Notăm că el îşi făcuse studiile la Padova, unde aflase un manuscris al Papei Pius al II-lea, adică **Ennea Silvio Piccolomini (1458-1464),** care în scurtul său pontificat a trimis călugări către răsărit, să adune date despre neamurile întâlnite în cale, date pe care le-a combinat apoi cu sursele bibliografice de cabinet şi astfel a rezultat cronica. Schedel o află la Padova şi redă integral manuscrisul ei în Cronica de la Nürnberg, astfel că textele de mai sus, tipărite latineşte şi nemțeşte la 1493, sunt de fapt teste papale, investite cu cea mai înaltă pondere şi recunoaştere, aceea a Sfântului Scaun.

Ce mai trebuie subliniat? Că ele se întemeiază pe observarea realităților întâlnite în drum de emisarii papali, iar aprecierile despre limbă şi neam sunt deduse din realitatea vizitată. Mai constatăm că autorul lasă continuitatea dacilor în țara lor, Dacia, dar îi pune sub frâul roman, adică dacii nu au dispărut, ci au fost supuşi de noua autoritate romană, cu care au conviețuit, ajungând din etnonim în etnonim până în actualitatea cronicii, ca valahi în Transilvania şi Walachia.

În cronica lui H. Schedel se află şi prima hartă tipărită a Europei, care prezintă interes din punct de vedere românesc, deoarece pe ea sunt figurate şi Țările Române, în colțul din dreapta jos, într-o proiecţie cartografică deformată, dar specifică pentru tehnica timpului şi nivelul de cunoaştere de atunci. Vedem figurate traseele Dunării şi Tisei, care sunt denumite latineşte, e desenată Delta, dar şi alte ape, care nu au nume, apare Marea. Sunt figurați Munții Carpați, fără a fi numiți, respectiv apar trei titluri de țări, Walachia, Transilvania şi Wurtzlant (= Țara Bârsei), iar cu litere mai mici două localități: Wardein (= Oradea) şi Sibenburg, cam pe la locul de aşezare al Braşovului. Deşi puțin, e foarte mult, dacă privim toată harta, în care se exprimă un fel de pangermanism toponimic, în care aflăm Germania Magna, înscrisă ca un brâu peste mijlocul Europei, Mare Germanicum înscrisă peste Baltica, Oceanus Germanicum lângă Anglia, respectiv

Gotland pe lângă Riga, Tartaria lângă Mosovia (Moscova), sau Dacia, în mod surprinzător scrisă clar peste peninsula daneză(Dania!). Ceea ce nu este întâmplător şi corespunde unei invenţii de cabinet, închipuind migrarea spre nord a dacilor, ca să dea danezilor o descendenţă ilustră, dintr-un etnonim liber de succesiune. În acest loc şi moment se află de fapt izvorul purismului latin, care a simplificat şi expirat mai târziu misiunea Şcolii Ardelene. În aceeaşi tradiţie de cabinet, absolut falsă, se află credinţa în hiperborei, oamenii şi împăraţii din nord, din noapte, care sunt înţeleşi şi aşteptaţi ca nişte înţelepţi şi salvatori, ce vin pe cai, sau plutesc pe râuri, ca varegii, sunt readuşi cultural, lăsând urme de credinţă şi trasee de coborâre nord-sud în poemele daciste ale lui Mihai Eminescu şi la toţi daciştii din prima etapă de recuperare a dacilor, încheiată cu articolul lui B.P. Haşdeu din revista **„Familia”.** Se recunoaşte aici partea cea mai productivă literar, din închipuirea dacistă, îmbrăcată în vestminte romantice, care se potriveau foarte bine şi formează o contribuţie interesantă, prin care se continuă şi se dezvoltă tema ruinelor, cu castele şi personaje relicvare, înlocuind pe cele romane, prea obosite de o campanie lungă şi sterilă.

Iată o idee de puternică sugestie, cum sunt numeroase în această gândire de migraţiune culturală nord-sud, anticipată cartografic în cartea foarte europeană, de la anul 1493, prin care se proiectează o lumină nouă, clarificatoare, asupra unei îndelungate bibliografii şi evoluţii, de suport pentru tentativele daciste ale lui I. Budai-Deleanu, care în acest caz a gândit total diferit de Micu şi Maior, şi mai avansat decât Şincai. Pentru autorul **Ţiganiadei,** îmbrăţişarea dacismului însemna fortificarea latinismului după 1800, când acesta se dovedise insuficient de eficace în planul luptei politice şi iată de ce prin el se face şi o trecere către miezul nou, romantic, al istoriografiei româneşti. Punerea în paralel a textelor, făcută de profesorul Iosif Pervain, arată că I. Budai Deleanu se raportează nu la Maior şi Şincai, ci la Gibbon şi Kopitar, iar ideile lui se află **„in nuce”** la istoriograful sas Michael Lebrecht (**”Geschichte von Siebenburgen”**, Sibiu, 1784, reeditată la 1791 şi 1797 cu titlul schimbat), care afirmă: **„Măcar că raţienii era potrivnici lor şi îi ura, totuşi mulţi dintr-înşii prin căsătorii, se înfrăţinasă cu dacii şi cu prilejul de obşte ieşirii romanilor din Dacia au rămas pre loc. Aceşti rămaşi nu era cei de pre urmă oameni, precum de obşte să zice, adică pentru aceea să fie rămas să nu avea de a pierdere nimic. Mai vârtos numai acei au ieşit care puţin sau nimică avea de a pierde”** (traducerea lui Ion Budai – Deleanu, apud Adolf Armbruster, **Dacoromanosaxonica,** Bucureşti, 1980, p. 143-144).

El înţelegea continuitatea daco-geţilor ca o premisă logică şi necesară a continuităţii dacoromane în Dacia postaureliană. Cel dintâi, care observă că în perimetrul Şcolii Ardelene a putut să apară ideia tratamentului unitar, în corelaţie, a celor două momente din marea problemă a continuităţii, este Ion Lungu în monografia citată, când conchide asupra adversarilor: **„Pentru Eder, Engel şi ceilalţi adversari ai latinităţii şi continuităţii românilor, discontinuitatea daco-geţilor constituie şi premisa discontinuităţii coloniştilor romani în Dacia”.**

În stratul de mijloc al Şcolii Ardelene se poate întâlni la nivelul exponenţilor o simplificare şi o echilibrare a aceloraşi idei, mai accentuată decât la nivelul corifeilor. Ne exemplificăm cu protopopul cărturar **Sava Popovici din Răşinari**, care la 22 august 1792 ţine o predică, al cărei manuscris din fericire s-a păstrat şi în care reflectă idei daciste, mai tranşante chiar decât I. Budai – Deleanu. Sava Popovici, la îndemnul circular al Consistorului ortodox din Sibiu, expune în faţa sătenilor descendenţa lor etnică: **„aflăm în istoriile noastre pre un viteaz craiu al Daţii, adică al Ardealului, numele lui Decebal, sau Duciubal, stăpânind cu mare vitejie sub schiptrul orînduirii sale toată Daţia, sau tot Ardealul”.**

Apoi compune prestigioase portrete istorice, atât lui Decebal, cât şi lui Traian, şi face legătura dintre cele două neamuri, care convieţuiau: **„atâta vreme cât au fost râmlenii sălăşluitori în pământul acesta, s-au înrudit cu alte neamuri, adică cu ardelenii (daţii), râmlenii au luat în căsătorie fiice de ale Daţilor. Eşind dară râmlenii din pământul acesta mulţi din cei ce s-au rudit şi s-au căsătorit cu daţii au rămas în pământul acesta şi aşa vedem o rămăşiţă a vestiţilor râmleni în ţara Ardealului până în ziua de astăzi".**

În cuvântul lui Sava Popovici, care, semnificativ, şi el evocă observarea directă a realităţii ca argument pragmatic, se vede cel mai bine cât de folositoare este, pentru atingerea adevărului istoric, tratarea unitară a celor două momente ale continuităţii în Dacia, încât concluzia cade firesc: **„Aceştia suntem chiar noi românii care până acum ne aflăm şi ne numim şi romani".** Ioan Lupaş a trimis manuscrisul lui Sava Popovici tot la Lebrecht, unde sunt pasaje apropiate, comparabile cu ale lui Ion Budai – Deleanu. Se probează că asemenea idei intraseră într-o circulaţie mai largă în Transilvania încă de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, atât la nivelul corifeilor, care erau şi ei diversificaţi, cât şi în rândul exponenţilor Şcolii Ardelene, a căror radiografie amănunţită în plan vertical poate fi dătătoare de adevărate surprize în ceea ce priveşte dilema dacistă, ce a însoţit şi a infiorat ca o umbră latinismul lor.

Conf. univ. dr. Constantin MĂLINAŞ
Universitatea Oradea
22 aprilie 2009